

5. INFLÁCIA, HOSPODÁRSKE CYKLY A CENTRÁLNE BANKY

5.1. TEÓRIA INFLÁCIE PODĽA RAKÚSKEJ ŠKOLY

Podľa všeobecne prevládajúceho názoru, podporovaného časťou odbornej ekonomickej obce, nezodpovedá za vznik a výšku inflácie vláda, ale niekto úplne iný.¹ Raz sú na vine nenásytní arabskí šejkovia obmedzujúci ťažbu ropy, čo vedie (ceteris paribus) k nárastu jej ceny, i ostatných výrobkov z nej vyrábaných. Potom zas večne po zisku pachtiaci podnikatelia, zvyšujúci ceny predávaných statkov (nákladová inflácia). Inokedy je na vine zvýšenie cien zo zahraničia dovážaných tovarov, vyplývajúce z poklesu kurzu (depreciácie) domácej meny, ktorý vraj zapríčinili burzovní špekulanti, respektíve nedokonalý trh neschopný reálne ohodnotiť domácu menu (dovozová inflácia). Sem-tam sa v podozrení ocitnú i odborári, tlačiaci na neustále zvyšovanie miezd, čo zvyšuje produkčné náklady a to nakoniec tlačí nahor i spotrebné ceny a to spätne poháňa odborárov k výzvam na zvyšovanie platov (inflačná špirála). A keď sa náhodou zodpovedným nepodarí nájsť aspoň trochu (ne)uveriteľné vysvetlenie všeobecného zvyšovania spotrebných cien, čiže znehodnocovania domácej meny, tak si to odnesie „prirodzená tendencia (trhu)“ k rastu cien. Dôležité je, aby nikdy ani náhodou nepadlo čo i len zrnko podozrenia na pravú príčinu – centrálnu banku.

Inflácia je čisto monetárny jav

To, že infláciu môže zapríčiniť len rast ponuky peňazí, je pravdepodobne najstarší ekonomický poznatok. Už asi pred 500 rokmi španielski scholastici sformovali prvú podobu kvantitatívnej teórie peňazí a na podobnú súvislosť medzi cenami statkov a množstvom peňazí v obehu upozornil vo svojom *Pojednaní o peniazoch* i Kopernik. Milton Friedman – najznámejší a najpopulárnejší ekonóm spájaný s kvantitatívnou teóriou peňazí – to vyjadril veľmi stroho a výstižne:² „Inflácia je vždy a všade monetárny jav.“ Inak povedané, pokiaľ sa nezvýši množstvo peňazí v ekonomike, nemôže prísť k inflácii, respektíve infláciu môže spôsobiť len rast ponuky peňazí, a na to má zo zákona výhradný monopol výlučne centrálna banka, čiže štát. Pre peniaze totiž platia tie isté ekonomické zákony ako pre všetky ostatné

¹ Pozri napr. Samuelson, P. A. – Nordhaus, W. D.: *Ekonomía*. Bratislava : ELITA, 2000.

² Friedman, M.: *Za všetím hľadaj peníze*, ref. 2.

statky. Čím ich je viac, tým (za inak nezmenených podmienok) je ich hodnota nižšia. Ako prvému sa zákon klesajúceho hraničného úžitku na peniaze podarilo aplikovať Ludwigovi von Misesovi.³

Peniaze sa však od ostatných tovarov líšia jednou významnou vlastnosťou. Pokiaľ po jablkách, topánkach či autách je dopyt pre ne samotné, teda pre úžitok vyplývajúci z ich priamej spotreby, peniaze požadujeme pre ich nepriamy úžitok (ak odhliadneme od možnosti, že by si nimi chcel niekto napríklad tapetovať byt či zakúriť), aby sme si za ne mohli práve tie jablká, topánky či autá kúpiť. Peniaze sú teda všeobecným výmenným prostriedkom, po ktorom je dopyt predovšetkým pre jeho schopnosť obstarat' prostredníctvom neho vo veľmi krátkom čase ostatné statky.⁴

Ak sa teda nejakým spôsobom zvýši množstvo peňazí v spoločnosti, v žiadnom prípade to nepovedie k nárastu blahobytu obyvateľov daného spoločenstva, pretože počet a kvalita jabĺk, topánok a áut nevzrastie. K zvýšeniu bohatstva by viedol len nárast tovarov a služieb prinášajúcich priamy úžitok (potraviny, oblečenie, vzdelanie, kapitálové statky). Naopak, zväčšenie ponúkaného množstva peňazí spôsobí nepriamo pokles životnej úrovne, pretože vyústí do všeobecného nárastu cien, ako aj do zmien v relatívnych cenách tovarov a služieb, čo spôsobí straty v efektívnosti ich produkcie – podnikatelia budú menej schopní racionálnej kalkulácie.⁵

Ak by sa jedného dňa ľudia zobudili a zistili by, že odrazu vlastnia dvakrát viac bankoviek, mincí a čísel na svojich bankových účtoch, spočiatku by si každý z nás myslel, že o 100% zbohatol. Ale po určitej dobe by sa následný „zvýšený“ dopyt po statkoch prejavil všeobecným nárastom cien a ľudia by si so smútkom uvedomili, že majú síce dvakrát viac peňazí, ale aj dvakrát vyššie ceny. Reálne to prirodzene prebieha (o niečo) komplikovanejšie. Ceny sa nezvýšia presne proporcionálne k nárastu peňažnej mase, ani neporastú všetky naraz a rovnako. Ak totiž centrálna banka emituje nové peniaze, nedostaneme všetci proporcionálne rovnaký podiel v rovnakom čase. Z nových peňazí sa najprv budú môcť „tešiť“ len niektorí. A až postupne, ako ich budú míňať, „prederú“ sa tieto nové finančné zdroje celou ekonomikou.

³ Pozri Mises, L. von: *The Theory of Money and Credit*, ref. 3.

⁴ Bližšie objasnenie rakúskej teórie peňazí pozri napr. v Mises, L. von: *Money*. In: Mises, L. von: *Money, Method and Market Process*. Boston : Kluwer, 1990 a Rothbard, M. N.: *Austrian Theory of Money*. In: *The Logic of Action I.*, ref. 6.

⁵ Pozri Mises, L. von: *On the Manipulation of Money and Credit*. Dobbs Ferry : Free Market Books, 1978.

Prirodzene – tí, ktorí tie nové peniaze dostanú ako prví (banky a ich dlžníci, štát a jeho dodávatelia) a ako prví ich aj použijú na nákup tovarov a služieb, zarobia na celom inflačnom procese najviac, lebo majú viac peňazí a ceny ešte veľmi (ak vôbec) nenarástli, t. j. títo jednotlivci zaznamenali nárast bohatstva. Naopak tí, ktorí dostanú nové peniaze až na konci tohto procesu (veritelia), musia kupovať drahšie statky s menším prírastkom bankoviek a mincí, čiže schudobneli. Aj keby však všetci dostali proporcionálne rovnaký prírastok peňazí v rovnakom čase, nestačilo by to na zabránenie redistribučných procesov v ekonomike, ani by to neuchovalo staré relatívne ceny tovarov a služieb. Každý má totiž svoju vlastnú subjektívnu štruktúru preferencií rôznych hraničných užitočností, ktorá sa časom mení. Stačilo by, aby niektorí preferovali viac súčasnej spotreby pred úsporami (budúcou spotrebou) a iní naopak. Tým by tí prví následkom inflácie zbohatli (statky by nakúpili ešte za ich staré, nižšie ceny) a tí druhí schudobneli (oni by už nakupovali za novšie, vyššie ceny).⁶ A to je druhý dôvod, prečo inflácia znižuje bohatstvo jednotlivcov – priamo v danom momente spotrebúva kapitál a vedie k nárastu preferovania súčasnosti na úkor budúcnosti, čo nepriamo v budúcnosti zapríčiňuje pokles úspor – kapitálu. A kvantita i kvalita kapitálu predstavujú základ bohatstva každej spoločnosti.⁷

Vplyv cenovej regulácie a daní na infláciu

V poslednom čase sa objavujú názory, že došlo (dôjde) k zvýšeniu cenovej hladiny dôsledkom uvoľnenia maximálnych cenových stropov, týkajúcich sa tovarov a služieb dodávaných štátnymi resp. takzvanými prirodzenými monopolmi (plyn, elektrina, teplo atď.). Niet pochýb o tom, že takéto opatrenie sa musí krátkodobo prejavíť nárastom cien týchto statkov bez nejakého poklesu cien ostatných tovarov a služieb. Ak by však tento krok nesprevádzalo zvýšenie množstva peňazí v ekonomike zo strany centrálnej banky (v našom prípade Národnej banky Slovenska), jediné, čo by sa nakoniec zmenilo, by boli len relatívne ceny statkov v spoločnosti. Elektrina, plyn, teplo, cestovné atď. by relatívne zdraželi (ich „peňažná“ cena by vzrástla) voči ostatným statkom (ich „peňažná“ cena by klesla), respektíve tie druhé by relatívne zlacneli oproti prvým. Všeobecná cenová hladina by však zostala konštantná. Inak povedané, „peňažná“ cena nejakého tovaru môže za nemennosti peňažnej ponuky a dopytu vzrásť či klesnúť vtedy a len vtedy, ak poklesnú či vzrastú „peňažné“ ceny

⁶ Pozri Mises, L. von: *The Theory of Money and Credit*, ref. 3.

⁷ Pozri Rothbard, M. N.: *Man, Economy, and State*, ref. 74.

ostatných statkov, teda ak sa ten prvý tovar stane (nech už z akéhokoľvek dôvodu) relatívne vzácnejším alebo menej vzácnym oproti tým ostatným.⁸

V praxi sme to mohli napríklad pozorovať pri zavedení DPH začiatkom roku 1993.

Následkom tohto zvýšenia narástli ceny v slovenskej ekonomike v januári 1993 asi o 9 percent. Ale tento cenový rast sa mohol udržať či dokonca aj zvýšiť (celoročný rast spotrebiteľských cien dosiahol hodnotu asi 23%) len „vd'aka“ zodpovedajúcemu nárastu ponuky peňazí (viac než 17%) uskutočnenému NBS. A keď vláda „deregulovala“ v polovici roka 1999 ceny štátnych energetických a dopravných monopolov a cenový index sa z týchto dôvodov zvýšil na približne 14%, sprevádzalo tento krok i zvýšenie peňažnej masy NBS o asi 13 %. Centrálna banka dokáže regulovať ponuku peňazí hlavne prostredníctvom nákupu a predaja (emisie) štátnych cenných papierov alebo nákupu a predaja devízových prostriedkov. Môžeme skonštatovať, že podľa oficiálnych údajov Národnej banky Slovenska vzrástol agregát M2 (ponuka peňazí) na Slovensku v období rokov 1993 až 2003 z asi 200 mld. Sk na asi 680 mld. Sk (240%). Za ten istý čas vzrástol oficiálny štátny cenový index približne o 150%. Tento poznatok síce vzhľadom na obmedzenia, uvedené v 2. kapitole, nemožno z pohľadu rakúskej školy považovať za dôkaz, ale určite ho treba prijať ako historickú ilustráciu vyššie prezentovanej teórie inflácie ako čisto monetárneho javu.

Z knihy Štefunko, Martin: *Ekonomía slobody*, Kalligram, 2005

www.iness.sk

⁸ Rothbard, M. N.: *Man, Economy, and State*, ref. 74.